

Damjan Blagojević, najmlađi partizan Gračanice

OMER HAMZIĆ

.....

BIO JE jedan od rijetkih partizana koji gotovo nikada nije spominjao svoju partizansku prošlost. Imao je zaista sjajnu partizansku biografiju i samo zahvaljujući bogu uspio je iznijeti živu glavu iz rata. Ali nikada to nije želio da upotrebljava kao adut za građenje karijere, za sticanje društvenih privilegija itd. Za razliku od mnogih koji su svoju partizansku priču „dizali do neba“, on je uvijek otvoreno govorio da u to vrijeme ni sam nije znao u što ide. Taj dio svog života, svoje mladosti, čuvao je za sebe kao neku čistu, netaknutu privatnost. Istina, samo kada mu je bilo izuzetno teško, dakle kada bi mu „zagustilo“ u Sočkovcu ili kad je trebalo razmijeniti mišljenje o nekom krupnijem pitanju, tražio je mišljenje, a često i pomoć od nekih svojih ratnih drugova. Najviše povjerenja imao je u generala Franju Herljevića, svog ratnog komandanta, sa kojim se pod stare dane intenzivno družio.

Posjedovao je široko obrazovanje i iskustvo i bio uvažen kao građevinski stručnjak i privredni rukovodilac. Mlađe generacije ga i pamte upravo iz tog perioda. Iako je, prešavši na rad u Komitet, definitivno i on za jedno kraće vrijeme postao lokalni drmatore, mladim generacijama doimao se kao dobroćudni kočoperni starčić koji je nosio u džepu po nekoliko pari naočala debelih stakala – uvijek spreman za šalu, počesto i na svoj račun.¹

1 Kako su mu u živom sjećanju bili mnogi detalji o izgledu Gračanice između dva svjetska rata, (koje mi je često iznosio), jednom prilikom zamolio sam ga da ih “baci na papir” kako bi mi mogli poslužiti

Vrijeme djetinjstva – u gračaničkoj čaršiji

Rođen je 1929. godine u Gračanici, potiče iz

ti kao građa za monografiju “Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji”, na kojoj sam, zajedno sa prof. Esadom Tihićem, počeo raditi krajem 1985. godine. Odazvao se ovoj molbi i poslu prišao vrlo ozbiljno, “inženjerski”. Tako sam već krajem 1986. godine imao u rukama nekoliko primjeraka teksta, kucanog mašinom, pod naslovom “Gračanica – neposredno pred Drugi svjetski rat 1941. godine”, u kojem je Blagojević sistematizovao niz podataka iz privrednog i društvenog života ondašnje Gračanice, sa posebnim osvrtom na komunalno-urbani aspekt. Iako je rađena po sjećanju autora, ta rekonstrukcija obiluje nizom zanimljivih podataka i detalja koji su već poslužili kao osnova za detaljnija proučavanja raznih aspekata razvoja ovog gradskog središta. S preciznošću inženjera, prvo se osvrnuo na neke prirodne i historijske faktore razvoja grada (njegova zapažanja su i danas aktuelna), precizno opisao jezgro tadašnje gračaničke čaršije, glavne gradske komunalne funkcije, javne i državne objekte i njihove funkcije, gospodarske prilike i društveni život Gračanlija između dva svjetska rata. Priložio je i spisak vlasnika zanatskih i trgovačkih radnji, te važnijih ličnosti u društvenom i političkom životu tadašnje Gračanice. Nešto od tih podataka, s dopuštanjem autora, objavio sam u pomenutoj Monografiji, ali je rad kao cjelina sve do 2002. godine ležao kao rukopis u mojoj privatnoj arhivi. Stoga sam i odlučio da ga priredim za štampanje i objavim u “Gračaničkom glasniku”, cijeneći da može biti od koristi svima onima koji se po bilo kojem osnovu bave Gračanicom. (Damjan Blagojević, Gradsko jezgro Gračanice 1940. godine, urbano-komunalna i društveno-privredna skica, *Gračanički glasnik* br. 14, Gračanica 2002., 53 – 64)

ugledne zanatsko-trgovačke familije Mihajla (Mike) Blagojevića, čiji su preci doselili u Gračanicu početkom 20. stoljeća. Odrastao je u gračaničkoj Donjoj čaršiji, oko nekadašnje drvarne pijace, osnovnu školu završio 1940. godine u Gračanici, družio se, uglavnom, sa muslimanskom djecom², radovao se bajramima i oni sa njim božićima, kao dijete bio je rado viđen u uglednim muslimanskim kućama, zajedno sa ostalom djecom iz čaršije, sa znatiželjom je posmatrao ulazak njemačke vojske u grad, 14. aprila 1941. godine. Bio je fasciniran njihovim postrojem, ponašanjem, urednošću. Nije ni sanjao da će kroz dvije godine ratovati protiv te nepobjedive armade.

Kasnije je sa strahom slušao priče o dolasku i postrojavanju ustaša u Gračanici, o ustanku na Ozrenu, prvim hapšenjima i egzekucijama Srba u Gračanici, deportacijama i prijetnjama. Mnoge stvari oko sebe nije mogao razumjeti. Kad su „protutnjali“ prvi ustanički mjeseci, u ljeto i jesen 1941. godine, nastupilo je potpuno smirenje. Dva mjeseca nakon četničkog puča na Ozrenu, koji je izveden 18. 4. 1942. godine, ustaške vlasti potpisuju „mirovne“ sporazume sa četnicima na Ozrenu i Trebavi, koji su praktično zavladaali na širokom prostoru sjeverno i južno od Gračanice. Sve do sredine 1943. godine u Gračanici se živjelo mirno, trgovalo i švercovalo, srpsko stanovništvo iz ozrenskih i trebavskih sela, shodno spomenutim sporazumima, slobodno se kretalo i bez problema dolazilo na pijacu u Gračanici, rat je bio negdje daleko...

Vrijeme dječastva–u partizanima

U ljeto 1943. godine dolazi do promjene vojne situacije na svjetskim frontovima, ali i na jugoslovenskom ratištu. Nakon neuspjele njemačke ofanzive na Sutjesci, krupne partizanske snage, dolinom Krivaje, prodiru na Ozren i u dolinu Spreče, a potom ka Trebavi, izgone i rastjeruju njemačko-ustaške posade iz mnogih mjesta, vode borbe sa četnicima, popunjavaju svoje redove no-

vim borcima. U okviru tih operacija, Prva majevička partizanska brigada, razbija spoljnu odbranu Gračanice i ulazi u grad u noći između 30. i 31. 8 1943. godine. Dan kasnije sa tom brigadom odlazi u partizane 16 omladinaca i omladinki iz Gračanice, različitog nacionalnog sastava, među kojima je bio i Damjan Blagojević, sa svojim sestrama Nadom i Biljanom.³

3 Po naređenju Štaba 1. bosanskog korpusa, u noći 30/31. 8. 1943. godine, Prva majevička brigada, izvršila je napad na njemačko-ustaški garnizon u Gračanici, jačine 80 njemačkih feldžandara, koji su se bili stacionirali u zgradi osnovne škole, te 60 pripadnika DOMDO pukovnije na okolnim položajima i 8 oružnika oko oružničke postaje u centru grada. Obaviješten o stanju u gradu i raspolažući podacima o snazi protivnika, koje mu je prosljedio partizanski ilegalac iz Gračanice Adem Alić, Štab 1. majevičke brigade, uputio je dva bataljona u napad na grad, a treći bataljon prema Karanovcu, sa zadatkom da zatvori pravac od Doboja i poruši željezničku prugu u tom rejonu. Napad je uslijedio u 4 sata ujutro, njemački feldžandari su pružili snažan otpor, ali su se, pretrpjevši velike gubitke morali izvlačiti prema Griču. Da ne bi pao u partizanske ruke, komandir njemačke posade tom je prilikom izvršio samoubistvo. Nakon tročasovnog puškaranja, oko 7 sati ujutro, partizanske snage su ušle u grad. Spalili su žandarmerijsku stanicu i onesposobili željeznički i drumski most prema Karanovcu. Zarobljeno je 20 Nijemaca i nekoliko pripadnika DOMDO pukovnije, koji su kasnije pušteni, jer nisu ni pružali otpor. Istog dana u gradu je održan miting za građanstvo na kojem je govorio Pašaga Mandžić Murat, član Pokrajinskog komiteta KPJ za BiH. Govoreći o uspjesima Narodnooslobodilačke vojske, pozvao je građane, a naročito omladinu Gračanice da se uključuje u partizanske jedinice. Zahvaljujući ranije izvršenim političkim pripremama aktivista NOP-a i članova KPJ i Skoja, u partizane odlazi prva veća organizovana grupa iz ovoga grada, mješovitog nacionalnog sastava. U grupi je bilo 16 omladinaca i omladinki iz Gračanice i dvoje iz Lohinje. U redove 1. majevičke brigade tom su prilikom stupili: Ibrahim Đogić, krojač, Olga Nedeljković, đak, Dževad Rešidbegović, stolar, Džemal Suman, kovač, Desimir Jovanović, obučar, Salim Čajić, krojač, Muharem Omerović – Kahrmanović, poslastičar, Ankica Jovanović, đak, Nikola Petrović, krojač, Nada, Biljana i Damjan Blagojević, đaci, Rado Nedić, moler, Stojan Ristić, krojač, Vukosava Pejić, đak i Vida Jaćimović, đak. Iz Lohinje su otišli: Jovo Stanković i Mara Simić. Biljana Blagojević je ubrzo prekomandovana iz 1. majevičke u 2. krajišku, a Damjan

2 Damjan Blagojević je osnovnu školu završio 1940. godine u Gračanici. Muško odjeljenje četvrtog razreda, koje je vodio učitelj Anto Zidarić, brojalo je 43 učenika, od čega je, pored Damjana bilo svega još njih 5 srpske nacionalnosti (Osman Delić, *Sto godina Narodne osnovne škole u Gračanici*, Gračanica 1986., 68

Kao 14-godišnji dječak-partizan, odmah se istakao nevjerovatnom hrabrošću i odvažnošću, tako da je već u septembru 1943., mjesec dana nakon stupanja u Brigadu, primljen u organizaciju Skoja. U decembru 1943. godine, prekomandovan je u 16. muslimansku brigadu⁴ – kao bombaškojevac, koji se već bio specijalizirao za ruženje neprijateljskih bunkera i utvrda.⁵

Izašao je iz rata izašao vrlo mlad, sa pedigreeom hrabrog borca – partizana, bombaša. Nakon završene srednje škole u Tuzli, prvo zaposlenje dobija u Ciglani u Sočkovcu, a potom se upisuje na studij građevine u Sarajevu, koji nakon privremenog prekida, nastavlja jedno vrijeme vanredno i „uz rad“ u Zagrebu. Diplomom građevinskog inženjera konačno je stekao negdje iza 1961. godine. Za njega je to bilo ostvarenje dječakčkog sna: biti inženjer građevinar, graditi zemlju i u njoj novo društvo i novog čovjeka – kako su ga učili partizanski komesari.⁶

Damjan Blagojević - u oslobođenim Kragujevcu, oktobar 1944.

Blagojević u 16 muslimansku brigadu (odmah poslije njenog formiranja u novembru 1943.) U toku NOB-a iz ove grupe poginuli su: Ibrahim Đogić, Olga Nedeljković, Dževad Rešidbegović, Džemal Suman i Desimir Jovanović, dok su Salim Čajić i Muharem Omerović – Kahrmanović umrli odmah poslije rata od zadobijenih rana i bolesti (Esad Tihić, Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji*, Gračanica 1988., 217–218)

4 Ahmet Đonlagić – Čamil Kazazović, *Borbeni put 16. muslimanske NOU brigade*, Tuzla 1981., 351

5 Štab 1. bosanskog korpusa, sredinom septembra 1943. godine, odlučio je da se formira Treća muslimanska brigade. Na narodnoj svečanosti, 21. septembra 1943. godine, u selu Bukviku, nedaleko od Brčkog izvršeno je prvo svečano prostrojavanje brigade. Naziv „treća“ dat je zato što je to bila treća po redu formirana brigade NOVJ u istočnoj Bosni. Odlukom Vrhovnog štaba uskor će biti preimenovana u 16. muslimansku narodnooslobodilačku udarnu brigade, Ahmet Đončagić – Čamil Kazazović, *Borbeni put 16. muslimanske NOU brigade*, Tuzla 1981., 46–47

6 Kao redovan učenik i student u Sarajevu i Zagrebu (vanredni i redovni), nije samo „kupio“ znanje iz arhitekture, građevinarstva, tehnike. Bio je širokih interesovanja, želio je da upozna život i osjeti bilo velikog grada, njegove kulturne sadržaje i znamenitosti... Uz stručna znanja, pripremajući se za budućeg inženjera, sticao je znanja i navike iz opće kulture, polagao ispite i pohađao seminare iz elementarne pismenosti, likovne umjetnosti, pa čak i književno-

Starije Gračanlije pamte ga kao izvanrednog golmana Nogometnog kluba „Bratstvo“ u Gračanici. Posebno je bio zapažen u ekipama gračaničkih nogometaša u sezonama 1955. i 1956. godine. Dugo godina kasnije isticao se kao sportski radnik, namičući pare lokalnim sportskim klubovima.

Vrijeme Sočkovca–najbolje godine

Kao mlad tehničar, prvo zaposlenje dobio je u ciglani „Sočkovac“ negdje poslije 1950. godine. Odmah na početku svoje radne karijere sudario se sa grubom realnošću, pred kojom su se rušili mnogi ideali, ali i konkretni planovi bivšeg partizana. Naspram zaostale poljoprivrede, od koje se živjelo na selu, u Gračanici kao sreskom sjedištu, egzistiralo je i životarilo nekoliko besperspektivnih malih zanatskih radionica (metalna, stolarska, obućarska, krojačka) sa po desetak rad-

sti. Kada sam mnogo godina kasnije, jednom prilikom, zajedno s njim pišući neki referat, uočio njegovu izvanrednu pismenost, gipku i pravilno napisanu rečenicu, iznenadio sam se zaista visokim nivoom pismenosti za jednog inženjera. Objasnio mi je kratko: „Ja sam zagrebačka škola. Nas su to učili na fakultetu. Uz sve ostalo, dobar inženjer, mora biti i dobro pismen čovjek, nisam je kao ovi novi...“

nika – u rangu lokalnih preduzeća. Sve su nade polagane u Rudnik azbesta u Bosanskom Petrovom Selu kao savezno i Ciglanu, crepanu Sočkovac kao republičko preduzeće. U njih su se u to vrijeme ulagale povelike pare iz saveznih i republičkih investicionih fondova u skladu sa općim društvenim trendovima i planovima industrijalizacije i obnove zemlje (u otkrivanje novih sirovina, gradnju objekata, nabavku sredstava i opreme itd). Argumentacija se nalazila u bogatim prirodnim resursima (na bazi azbesta kao strateške sirovine i kvalitetne gline) i revolucionarnoj partizanskoj tradiciji planine Ozren i zaslugama Ozrenaca „za današnjicu“.

Novi lomovi nastupit će nešto kasnije, sa prvim kvalitetnijim reformama 1965. i 1966. godine (privredna reforma na bazi ekonomskog računa, devalvacija i uvođenje novog dinara itd.), kada se državna privredna politika silom prilika okreće ekonomskom računu i prestaje bacati pare u takozvane nosioce razvoja kao u vreće bez dna – uglavnom za pokriće gubitaka. Dva „giganta“ ispod Ozrena („zeleni rudari“ i ciglari), malo pomalo padali su sve više na teret općine i lokalnih banaka. To je imalo za posljedicu usporavanje ionako usporenog privrednog rasta ostatka općine Gračanica – što je, opet, dovodilo do mnogih manjih ili većih lokalnih političkih kriza, koje su najčešće prigušivane iza vrata općinskog komiteta, ali su neke izbijale i u javnost kao što je bila „bakarna afera“, „pad moćne vrhuške Bosna azbesta“ itd

To je, otprilike, bio ambijent u kojem je bivši partizan Damjan Blagojević, naoružan, solidnim stručnim znanjem i fakultetskom diplomom zagrebačkog univerziteta, godinama pokušavao da izmijeni „stanje stvari“ u onom pravcu koji je zacrtao u svojoj glavi kao mladi skojevac, slušajući komesarska predavanja u brigadi. Iako se javno izjašnjavao za nove trendove u privrednom i društvenom razvoju zemlje i smjelije iskorake u lokalnom privrednom razvoju, u praksi se ipak ponašao kao tipični socijalistički direktor iza kojeg je stajala partija i država, bez obzira kakvi su mu bili bilansi i računi. Uzdaajući se upravo u tu „zaledinu“, često je znao papirnato pokrivati ogromne gubitke, bilansirajući čak i brda neiskopane gline, samo da bi dobio nove kredite kao pojas za spasavanje preduzeća. Iako se pri tome „kretao u ne-

kim zakonskim okvirima“, to se ponekad graničilo, s jedne strane sa drskošću i hrabrošću, a s druge sa naivnošću i zabijanjem glave u pijesak. U lokalnom političkom žargonu takve poteze zvali su jednostavno „damjanovača“.

Pokrenuo je izgradnju fabrike fasadne opeke, najmodernije fabrike te vrste na Balkanu, kad je firma bila u najvećim gubicima, vjerujući da će sa tom investicijom konačno doći „na zelenu granu“ – čisto partizanski način proboja iz obruča. Fabrika je puštena u rad, ali nikada nije dostigla projektovani kapacitet i rentabilnost na tržištu. Nekako u isto vrijeme sa svojim inženjerskim timom lansirao je „BS gredice“ (Blagojević Sočkovac gredice), kao svoj originalan proizvod, na koji je, s pravom, bio ponosan i uveo liniju stropnih konstrukcija kao jednu od najrentabilnijih u istoriji „Sočkovca“.

Boreći se sa socijalističkim vjetrenjačama, on se godinama „nadgornjavao i gombao“ sa radnicima-seljacima iz ozrenskih i obližnjih muslimanskih sela, koji su jedva čekali da završe šihlu i da se prihvate „nekeg ozbiljnog posla“ na svojim njivama i u svojim štalama, ukoliko već nisu uspjeli kliznuti na plaćeni ili neplaćeni dopust ili na neko zabušantsko bolovanje, gledajući svoja posla... To su bili sočkovački samoupravljači, sa kojima je do iznemoglosti sastančio i zborovao, moljakao ih da rade, prijetio im komitetima i državom, grdio i psovao... U ime te iste radničke klase, svađao se sa lokalnim političarima i regionalnim bankarima, klečao pred vratima mnogih moćnika, političara i bankara raznih formata i fela, moleći ih za spas preduzeća kao i za crkavicu za plaće tim istim svojim radnicima samoupravljačima, koji su mu i dalje javno prijetili i optuživali ga da ih vodi u propast.

Iako je kao čovjek, kao stručnjak i iskusni privredni rukovodilac godinama ulagao ogromne napore i svoje najbolje godine proveo po tim ciglanama, Damjan Blagojević ipak nije uspio sočkovačko blato pretvoriti u zlato. Dok se donkihotovski borio da od ciglane u Sočkovcu „napravi pristojnu firmu“, tom istom njegovom firmom roditelji su godinama plašili svoju nestašnu djecu kao strašilom ili zatvorom: „Ako ne budeš učio, poslat ću ja tebe u ciglanu Sočkovac.“

Damjan Blagojević (sjedi u sredini, sa Schemeisserom), sa izviđačkom desetinom 15. majevičke narodnooslobodilačke udarne brigade.

Vrijeme komiteta – ne živi se od politike

Zahvaljujući „drugovima iz komiteta“ Damjan Blagojević je isuviše dugo kulučio u Sočkovcu – ne zato što je to uspješno odrađivao, već zato što niko od tih njegovih „drugova“ godinama nije želio ili nije imao hrabrosti da se prihvati Sočkovca. Uvijek kada se ta mogućnost spominjala, oni su je razumijevali ili prihvatili kao kaznu. Krajem sedamdesetih ili početkom osamdesetih, da bi spasili i Damjana i Sočkovca, „drugovi iz Komiteta“ ipak nalaze „žrtvu“ i definitivno odlučuju da ga 1979. godine izmjesti iz Sočkovca i ponude mu neku malo bolju varijantu. Iako sa politikom nije imao puno sreće, ipak je, nakon „Sočkovca“, gotovo pod stare dane, prihvatio da jedno kraće vrijeme, od 1980. do 1982. godine, obavlja čelnu partijsku funkciju u Gračanici, shvatajući i sam da mu je funkcija lokalnog partijskog lidera dopala kada je „dobrano“ već bila izgubila svoj nekadašnji sjaj.

Iako je kao privredni rukovodilac bio dosta konzervativan i funkcionisao po uhodanim šemama socijalističke privrede (uzdajući se u komitet i državu), u poznijim godinama svog života, kada se riješio Sočkovca, a posebno u svojoj komitetskoj fazi, imao je dosta liberalna shvatanja o razvoju tadašnje male privrede i privatluka.

Kada je još uvijek bilo sramota biti privatnik, on je kao predsjednik Općinskog komiteta SK ohrabrivao sve one koji su se odlučivali da zakorače u taj privatluk, i zahtijevao od lokalnih vlasti da u tom smislu ne prave nikakve administrativne i druge smetnje, rado spominjući svoga oca Mihajla (Miku) – poznatog gostioničara u Gračanici između dva svjetska rata, koji je bio izložen izuzetnoj konkurenciji drugih čaršijskih gostioničara i kafandžija – kao odgovor onima koji su zahtijevali da se ograniči otvaranje kafića i birtija po Gračanici. Imao je pravilna shvatanja uloge partije, koja se sve manje miješala u privredni i društveni život i odlučivanje, borio se i otvoreno ustajao protiv rigidnih shvatanja takozvanih partizanskih zasluga od strane pojedinaca u boračkim organizacijama, imao je hrabrosti da javno ustane protiv ponašanja nekih neprikosnovanih partizanskih veličina sa Ozrena, kad su počeli zastranjivati i vući nazad... S njima je ušao u otvoreni sukob prilikom reorganizacije zdravstva i promjene pravnog statusa Zdravstvene stanice u Bosanskom Petrovom Selu.

Vrijeme „Građevinara“ – „mnogo hteo...“

Za dinamičnu prirodu privrednika i nemiran

duh Damjana Blagojevića, „palamuđenje u Komitetu“, kako je često govorio, bio je dosta jednostavan i prilično dosadan posao, od kojeg se ipak ne živi. Zato je, nakon isteka mandata na dužnosti predsjednika Opštinskog komiteta Saveza komunista (1982. godine), jedva dočekao premještanje na dužnost predsjednika poslovnog odbora Radne organizacije „Građevinar“. Bila je to moćna Radna organizacija, koja je u svom sastavu imala 6 preduzeća (osnovnih organizacija udruženog rada) građevinske i transportne djelatnosti, (od kojih dva u Banovićima), sa oko 1.200 radnika. Želio je napraviti „čudo“, prihvatajući „posao stoljeća“ – izgradnju velikog hotelskog kompleksa „Labineca“ kod Graca na Jadranu. Mada nikada nije utvrđeno da li je baš ta „Labineca“ bila uzrok propasti „Građevinara“, činjenica je da po završetku tog posla, „Građevinar“, još uvijek pod njegovom komandom, počinje ozbiljno posrtati, pokrivajući gubitke ciglane u Loparama i Tvornice betonskih prefabrikata „Gradnjamont“ u Bosanskom Petrovom Selu. „Građevinar“ odavno više nema na privrednoj slici Gračanice, dok je „Labineca“ i danas svjedočanstvo velikog građevinskog poduhvata gračaničkih neimara.

Njemu se pripisuje i ideja izgradnje velikog saobraćajnog centra – autobaze u blizini željezničke stanice u Sočkovcu, s one strane Spreče, na kojoj je trebalo da se razvija gigantski saobraćajni terminal, za nekoliko gračaničkih preduzeća. Zato su ga neki kasnije prozivali kao srpskog nacionalistu koji je uvijek držao srpsku ozrensku stranu na račun Gračanice, tražeći alibi za vlastitu nacionalističku priču. Kao dijete gračaničke čaršije, Damjan Blagojević, jednostavno, nije mogao „igrati u tom filmu“. Kao partizan, antifašista, suviše se nagledao tragičnih posljedica nacionalističke euforije u ovim krajevima i suviše puno vjerovao u ideale za koje se još kao dijete s puškom u ruci borio.

Nakon isteka mandata u „Građevinaru“, tokom 1986. i 1987. godine, Opštinski komitet Saveza komunista ga je, kao svoj „stari kadar“ privremeno „sklonio“ u općinu, gdje je jedno vrijeme bio profesionalni član Izvršnog odbora, u suštini razočaran i nezadovoljan svojom novom pozicijom, na kojoj se osjećao kao nepotreban i suvišan („na bijelom hljebu“). Kada mu je zaprijeti-

la opasnost da bi, u konstelaciji novih političkih odnosa u lokalnoj sredini mogao pod stare dane ostati bez posla, intervencijom Općinskog komiteta, na čijem je čelu bio Hasan Berberović, 12. 6. 1987. godine Skupština Zanatske zadruge „Tehnozad“ (na čijem je čelu bio Abaz Gazibegović) izabrala ga je na dobro plaćenu funkciju direktora zadruge, na kojoj je definitivno bio materijalno zbrinut i zadovoljan. Penzionisan je polovinom 1991. godine.

Vrijeme „nadolazeće demokratije“ – strah „od letenja“

U burnim devedesetim godinama javno je ustajao protiv političkog organizovanja na nacionalnoj osnovi, posebno se suprotstavljao narastajućoj plimi srpskog nacionalizma i šovinizma na Ozrenu. Suprotstavljajući se nacionalnom političkom organizovanju na ovim prostorima, prema neprovjerenim kazivanjima, uskratio je po-

U oslobođenom Kragujevcu, sa oficirom Crvene Armije

držku Ozrencima, koji su ga pozivali da im se pridruži i pomogne organizovanje tamošnje infrastrukture SDS. Ostat će, ipak, upamćeno njegovo upozorenje na jednoj javnoj raspravi o ustavnim promjenama koje bi omogućile političko organizovanje na nacionalnoj osnovi u našoj zemlji: „Ljudi ne dozvolite takvo organizovanje, poklat ćemo se, ja pamtim ta vremena.“ To je shvaćeno kao šuplja fraza jednog ishlapijelog i rigidnog partizana, koji ne razumije nova demokratska vremena – što junak ove priče, uistinu nikada nije bio. On je itekako sve razumio, ali nije imao priliku „da uživa“ u toj nadolazećoj demokratiji. Poginuo je 2. 7. 1991. godine (kada je primio i prvu

svoju mirovinu) u saobraćajnoj nesreći u tunelu ispred Doboja, pod nerazjašnjenim okolnostima. Bilo je špekulacija da mu je to „namjestila“ ozrenska filijala SDS, koju je uporno ignorisao, što, naravno, nikada nije dokazano. Dok je njegov veličanstveni sprovod, 4. 7. 1991. godine (upravo na Dan borca) odmicao prema srpskom pravoslavnom groblju u Gračanici, konvoji JNA tutnjali su cestom Tuzla – Doboje, sve gore vijesti stizale su sa hrvatskog ratišta, a potmula jeka dopirala sa Ozrena.

Tako je ovaj svijet zauvijek napustio jedan od posljednjih uglednih Gračanlija srpske nacionalnosti. □

